

En krigare och kavaljer

En björneborgare i rysk fångenskap

Berndt Julius Breitholtz (1786-1863) antogs som underofficer vid 16 års ålder vid Björneborgs regemente men övergick två år senare till Adlercreutz regemente som fänrik. ”Han fick således icke med björneborgarne under v. Döbelns befäl kämpa i 1808 års krig utan nödgades i stället med sitt regemente öfvervara Sveaborgs bedrövliga försvar och skymfliga dagtingan, öfver vilken harmen gengjuder i hans dagbok”. Sveaborg, detta som man ansåg ointagliga fäste, föll i ryssarnas händer den 3 maj genom garnisonschefens general Cronstedt kapitulation. Än i dag råder det oklarhet kring hans motiv. Berndt Julius var den ende av de svenska officerarna som vägrade att överlämna sin värja till ryssarna.

”På isen utanföre Helsingfors, skrev Berndt Julius, ”nedlages gevären; de anammades genast af ryssarna. Oförgätligt blifver detta ögonblick. Att denna för hvarje sann krigare nedslående act äfven hos den råa soldaten väckte smärtans känslor, vittnade tåren i dess öga och den skälfvande handen, han vid detta tillfelle räckte sitt befäl till sista afskedet. Här upplöstes krigsmannasambandet.”

Den unge fänriken begav sig till sina föräldrar i Ekenäs för att ta farväl inför den stundande fångenskapen och fann att den välbekanta hemtrevnaden försvunnit eftersom föräldrarna nu tvingades härbärgera en hop högljudda ryska soldater. Breitholtzen och hans officerskamrat, en kapten Otto Jägerhorn, sökte efter tillfälle att fly till svenska flottan som då befann sig vid Korpo ström. De trodde sig i förstone ha funnit tillfället då en inspektor på generalen Aminoffs egendom Rilax sökte undsätta dem, men en annan officer avrådde dem från flyktförsök som ansågs som utsiktslösa av äldre officerare. Alltså återstod fångenskapen i Ryssland.

Med sina regementskamrater blev han nu förd till Jaroslav i Ryssland, där han var fången ett drygt år till den 9 november 1809. Men att döma av den dagbok han förde under fångenskapen var tillvaron ändå rätt angenäm. Svenskarna, i vart fall officerarna, behandlades väl, kanske främst för att tsaren var angelägen om att söka förmå officerarna att träda i rysk tjänst, dock utan större framgång. Berndt Julius dagbok publiceras sedermera i Personhistorisk tidskrift 1902.

En kavaljer Selmas saga

Efter kriget kom de tre bröderna som nämnts över till Sverige. Berndt Julius von Breitholtz, som han skrev sig, blev 1810 fänrik vid Närkes och Värmlands regemente, deltog i norska fälttåget 1813-1814, blev slutligen kapten vid regementet och kunde visa fästa Svärdsorden och Carl XIV Johans minnesmedalj på sin uniform.

Berndt Julius Breitholtz karaktäristiska personlighet gav upphov till många berättelser om honom. De har återgivits av framförallt Värmlandsskildraren Linus Brodin i De sista kavaljerna. När Selma Lagerlöf skrev sin så berömda Gösta Berlings saga var två av romanfigurerna inspirerade av just berättelserna om Berndt Julius Breitholtz. Den ene var Beerencreutz, den bistre översten med de vita mustascherna. Den andre var kapten Berg, kavaljeren som tog en kalvstek från middagsbordet och vredgad dängde den i väggen så att såsen stänkte på damernas krinoliner. Dessa båda figurer speglar olika sidor i kapten Breitholtz personlighet.

I mitten av 1800-talet bodde den gamle kapten Breitholtz i kavaljersflygeln på familjen Löwenhjelm's herrgård Malma i Nors socken. Den bild av honom som framträder i hans dagbok från 1808-1809 är enligt presentationen av dagboken i Personhistorisk tidskrift "en gladlynt, älskvärd och vaken personlighet". På äldre dar hade han nog sin vakenhet och älskvärda sätt i behåll men enligt Brodin var han nu också en kärv och bister gammal gentleman med polisonger och vit mustasch, bestämd mun och haka. Ett porträttfoto av honom tycks bekräfta den bilden. "Han kunde vara bitande kvick i sina repliker" skriver Brodin. "Hennes nåd på Malma brukade retas med honom därför att han inte kunnat få någon hustru. Han hade gått miste om så mycket för den sakens skull, menade hennes nåd" fortsätter författaren. Breitholtzen, som han kallades, "klippte av henne en gång så att det blev slut med raljerandet:

- 'Vet min nådiga, det finns ingen äkta man, som jag avundas, inte ens Eder, min nådiga.' "

En annan berättelse, också den enligt Brodin, handlar om när Breitholtzen spelade ett parti kort med grevinnan på Apertin. Gammal som hon var råkade hon tappa sina kort på golvet gång på gång, varpå Breitholtzen, som var noga med att spelarna höll sig till reglerna, till slut kommenterade "så snällt en slik bitvarg kunde fråga:

- 'Behagar nådig grevinnan att vi skall spela korten på golvet så för allan del, det kunna vi göra.' "

"Det fanns i hela Värmland på den tiden inte en sådan hästkarl, som Breitholtzen på Malma" berättar Brodin, som fortsätter: "Ingen kunde tygla en ridhäst som han och ingen kunde göra ett spann så vackert som han. Han var given som första man i alla slädpartier och man kunde inte tänka sig någon annan i spetsen för en lång rad slädar och spann än den karske kapten Breitholtz".

I den ovan nämnda berättelsen om kalvsteken får vi en skymt av hans blixtrande temperament, som dessemellan kunde prövas långt över bristningsgränsen. Återigen tillåter jag mig citera Linus Brodin. Breitholtzen hade bland annat egenheten att han absolut inte kunde "tåla kalvkött i någon form. Han formligen led vid tanken på slik mat och gick långa krokvägar kring ett matbord, där han vädrade kalv. Historien säger att det var hos självaste biskopen Agardh händelsen inträffade, vid biskopens sedvanliga julkalas i den gästfria biskopsgården i Karlstad. Och den julen fanns det alldeles för mycket mat av kalv på kalasborden och det inte blott stekar, utan frikadeller, frikaséer och allt möjligt annat på det dignande kalasbordet i biskopsgården. Breitholtzen blev allt mer nervös och uppbragt och när slutligen en stor kalvstek bars in tog tålmodet totalt slut. Han sopade ner fatet från bordet så att såsen stänkte om krinoliner och byxben och fällde den kända reflexionen, som man ännu i dag får höra här i Värmland:

- ”Det var tusan till kor att kalva i Värmland i år!”

Där får jag sätta stopp för mina citat ur Brodins böcker och rekommenderar den som fått smak för denne Värmlandsskildrares författarskap att gå direkt till källan. Hans böcker torde finnas att beställa från de flesta av landets bibliotek.

En krigares minne

Att Berndt Julius Breitholtz dessemellan fått en som Gustaf Breitholtz kallade ”en bistert skämtsam roll” är naturligtvis korrekt, men en speciell dag om året tillbringade han alltid i ensamhet, en dag som hade fått så stor betydelse för honom men också för hela hans fosterland. Det var den 3 maj, den dag då Sveaborg kapitulerade, början till slutet för Finland som en väsentlig del av Sverige. I sin dagbok uttrycker den unge fänrik Breitholtz detta med följande ord:

”På dett jag ännu vid ålderns afton, ifall jag hinner den, må kunna i minnet återkalla de viktigare händelserna från ungdomstiden, har jag velat på peperet anteckna dem; de äro så mycket mera värda att af mig i minnet förvaras, som de äro samtida med mitt fosterlands olyckor, olyckor, hvilka säkerligen komma att gifva mig och mina landsmän ny riktning åt våra blifvande öden.”

*

En stor och reslig gravvård från 1863 finns alltjämt på Karlstads kyrkogård över den bistre krigaren och älskvärde kavaljeren, kaptenen Berndt Julius Breitholtz. ”Hans regementskamrat skildrar honom” skriver Lagerborg ”som ’ultra konservativ’ och ’sträng av princip och kanske även av böjelse’. Punktligt ordentlig skall han i sin hushållning ’måhända gått längre än som varit nödigt för honom och behagligt för hans omgivning’. Också lämnade han efter sig 30,000 kronor,¹ ehuru han tillträtt sin tjänst i Sverige med endast några få riksdaler på fickan.”²

Hans yngre broder Claes Josef Breitholtz transporterades efter kriget till underlöjtnant vid Vendes artilleriregemente 1811. Fem år senare kom den tredje brodern, Gustaf Gideon, över från Åbo till Claes Josefs artilleriregemente i Kristianstad. Den sistnämnde dog emellertid som tjugonioårig löjtnant vid Svea artilleriregemente i Stockholm.

Lantmätaren Didrik Julius bror sergeanten Adolf Breitholtz (1753-1813) och hans familj i Åbo stannade kvar i Finland efter kriget. Han kom därmed att bli stamfar för två finska grenar, som kommit att kallas Läsäkoski- och Tavastehusgrenarna. Claes Josef Breitholtz och hans hustru Emelie Hästesko-Fortuna ”gav upphov till ättlingar” skriver Lagerborg, ”som utmärkt sig på höga poster i Sverige och det i den finske ättefaderns med berömmelse förda vapen: artilleriet.”³

Carl Anders Breitholtz

¹ Eftersom kronan infördes som svensk valuta 1873 torde summan ha varit i det 1863 gällande myntslaget, dvs riksdaler riksmünt.

² Lagerborg sid 290.

³ Ibid.